

KULTURVÄRDEN

HELGOPRISET 2018
Göteborgs rådhus bländar

STENBRA HANTVERK
Nationalmuseum tog hem priset

HÖVDINGARS HUS
Från nord till syd

K

BAKOM FASADEN
På Adelcrantzska palatset

MYTISK KRÖNINGSPLATS
Riksmötet vid Mora sten

KANONPLATS I VILA
Rindö redutt i vinterskrud

Slotts nära

VINTERGRÖDA

JULIGEN

SÅ VAR DET dags igen för jul. För Statens fastighetsverk har det varit ett mycket händelserikt år. Vi har välkomnat vår nya generaldirektör – Ingrid Eiken Holmgren. Vi har avslutat och lämnat över två mas-
todontprojekt: Nationalmuseum och regeringskvarteret Björnen, och även minnesvården efter flodvågskatastrofen på Djurgården är nu öppen för besökare. Och så har vi fått nya hyresgäster till vårt gamla huvudkontor, Södra Banko-
huset.

När regeringskvarteret Björnen stod klart passade vi också på att fota 1600-talspalatset Adelcrantz-
ska som ligger mitt i kvarteret som ett eget ”hemliga rum”. Därifrån bjuder vi på ett bildreportage.

Huvudreportaget i det här num-
ret är en artikel om våra länsresi-
dens. Vi skrev om dem för ungefär 20 år sedan och tyckte att det var
dags igen att berätta historien om
dessa viktiga knutpunkter. Och så
hälsar vi som så ofta på hos en av
våra hyresgäster – i den feta myllan
i Ulriksdal där man förbereder för
årets julbord.

Trevlig läsning och God Jul!
önskar redaktionen genom

MIA FERNLUND
chefredaktör

FOTO JEANETTE HÄGGLUND

Sveriges första riksarkitekt

FOTO S. HEDBERG

**Vid årsskiftet börjar Helena Bjarnegård som riksarkitekt med bas på Boverket. Närmast kommer hon från tjänsten som stadsträdgårds-
mästare i Göteborg. Hur känns det att bli Sveriges första ordinarie riksarkitekt?**

– Det är ett spännande och utmanande arbete och jag är mycket tacksam och glad för att jag fått detta förtroende. De nya arkitekturpolitiska målen är både tydliga och ambitiösa och de är viktiga för alla oss som arbetar med arkitektur, från den stora stadsplaneringsskalan ned till minsta detalj. Många behöver vara engagerade och många är redan engagerade i detta arbete, som redan är i full gång. Jag ser fram emot att jobba tillsammans med

många olika aktörer i detta när vi nu ska gå från ord till handling!

Vilken blir din roll?

– Riksarkitekten ska leda Boverkets arbete inom arkitekturområdet. Boverket har fått i uppdrag av regeringen att bedriva ett samlat arbete med arkitektur och gestaltad livsmiljö. Uppdraget innebär att Boverket ska öka kompetensen, inspirera och driva på utvecklingen för att offentliga och privata aktörer ska höja den arkitektoniska kvaliteten i det som byggs och skapa goda livsmiljöer.

Kommer även kulturhistoriska fastigheter att inkluderas i din nya roll?

– Arkitekturfrågan är viktig när vi planerar och bygger nytt, men även när vi förvaltar och bygger om det som redan finns. Så visst är kulturhistoriska fastigheter viktiga och hur vi kan arbeta med dem i förhållande till målet som riksdagen fattat beslut om. Där behöver vi dra nytta av all den kompetens som bland annat finns på Statens fastighetsverk och Riksantikvarieämbetet. Jag ser fram emot att arbeta tillsammans.

KULTURVÄRDEN NUMMER 4, 2018

Statens fastighets-
verk ger ut Kultur-
värden fyra gånger
per år för att du
ska få kunskap om Sveriges
kulturarv. sfv:s uppgift är
att se till att fastigheternas
själ och karaktär lever och
bevaras till kommande
generationer. Genom staten
är du delägare, tillsammans
med tio miljoner andra
svenskar.

Ansvarig utgivare

Hanna Lindstedt Hallsten
Chefredaktör Mia Fernlund
Redaktionell produktion
Intellecta Corporate
Redaktör Johan Wickström
Art Director Sara Bidö
Korrektur Helena Walldow
Texter Mia Fernlund, Lars
Lodin, Elisabet Lorenz
Werner, Thorsten Sandberg,
Matilda Skoglöv, Maria
Uggla, Johan Wickström
Foto Göran Billeson, Nina
Broberg, Melker Dahlstrand,
Kristen Engström, Anders
Fredriksén, Mikael Gustavsen,

S. Hedberg, Acta Konserve-
ringscentrum, Erik Larsson,
Evelina Lindén, Åke E:son
Lindman, Björn Magnusson,
Peter Nerström, André Pihl,
Frida Sjögren, Peter Steen
Illustration Fredrik
Tjernström
Repro Turbin
Tryckeri Norra Skåne Offset

www.sfv.se

issn 1104-845x

Omslaget Mangoldodling
i Ulriksdals köksträdgård
Foto: Melker Dahlstrand

Kontakta oss

Kundservice www.kulturvarden.prenservice.se eller 0770-457 152

Redaktionen kulturvarden@sfv.se eller 010-478 70 00

Postadress Kulturvärden, Box 2263, 10316 Stockholm

FOTO MELKER DAHLSTRAND

6

BLAND PUMPOR OCH KÅL
Från jord till bord med köksträdgården
vid Ulriksdals världshus

FOTO SEV

12

STATENS FÖRLÄNGDA ARM
Så blev residensen länens
centrala mötesplatser

FOTO KRISTER ENGSTROM

24

FÖREDÖMLIGT FIXAT
Göteborgs rådhus tilldelas Helgopriset
2018 för sin varsamma restaurering

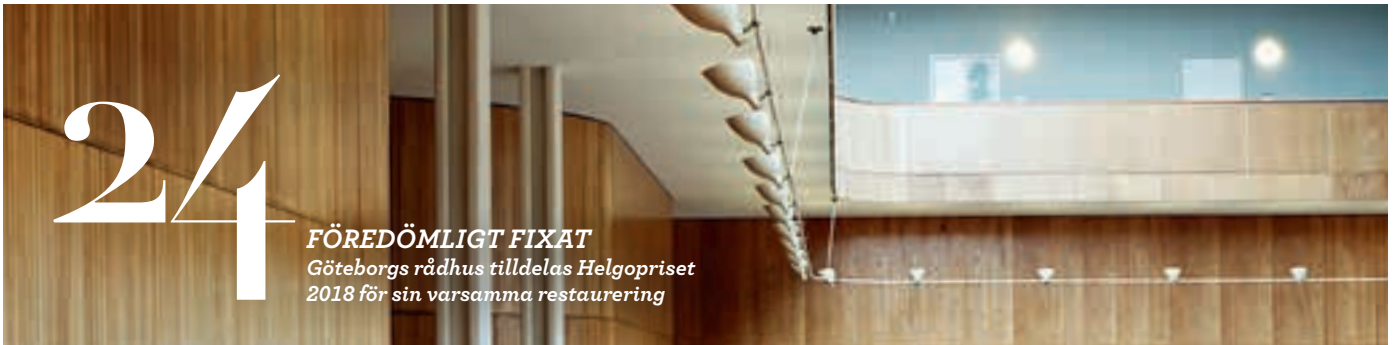
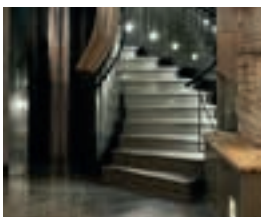

FOTO ANDERS FREDRIKSEN

32

SMYGTITT I PALATSET
Följ med in i Adelcrantzska som klarat
både bränder och rivningsvåg

STENJOBB 5
Nationalmuseum
vann Stenpriset

UTSIKTEN 10
Rindö redutt vilar
i vintrig skrud

SKOGSVÅRD 22
Kvalitetssäkring
i Jokkmokks skogar

VINNARE 29
GAJD arkitekter tog hem
Helgopriset 2018

ANEKDOTEN 30
Kungavalen
vid Mora sten

FOTO PETER STEEN

Nu ska Rosenbad moderniseras

UNDER 2000-TALET har flera byggnader renoverats i regeringskvarteren. Nu är turen kommen till kvarteret Rosenbad. I detta gamla bankpalats flyttade Regeringskansliet in på 1980-talet. Sedan dess har bara vanligt underhållsarbete genomförts i byggnaden. Därför krävs det en genomgripande renovering för att modernisera tekniska installationer och klimatanläggningar.

Statens fastighetsverks renovering påbörjas i januari 2019 och ska vara klar sommaren 2021. Under renoveringen kommer verksamheten tillfälligt att flyttas till andra lokaler i Regeringskvarteren.

17 000

PERSONER besökte
Nationalmuseum under
premiärhelgen 13–14 oktober.

KULTURVÄRDEN UNDER GRANEN

VAD GER MAN till den som har allt? Årets julklapp 2018 är, enligt HUI Research, det återvunna plagget. Det låter som en hållbar och bra gåva för alla åldrar. Men komplettera gärna med en njutbar bildningsgåva och ge din vän en prenumeration på Kulturvärden. Den går också hem i alla åldrar. Du tecknar den antingen på kulturvarden.prens-service.se eller via Kulturvärdens kundservice på 0770-457 152.

FOTO ACTA KONSERVERINGSCENTRUM

UNIKT SIGILLFYND PÅ BISKOPS ARNÖ

NÄR EN NY ledning skulle dras på mälaren Biskops-Arnö gjorde arkeologer en oväntad upptäckt: i jorden stack fragment av ett sigillstamp upp. Sigillstämpeln visade sig vara från 1300-talet och har tillhört ärkebiskopen Petrus Philippi.

På Biskops-Arnö fanns under medeltiden en borg som fungerade som ärkebiskoparnas sommarresidens. Delar av borgen finns fortfarande kvar i källaren i den folkhögskola som står där idag.

FOTO EVELINA LINDÉN

NYSTART FÖR HISTORISKA I LUND

EFTER ETT ÅRS ombyggnad har Historiska museet i Lund öppnat igen. Huset, som ursprungligen var en biskopsbostad, har bland annat fått en ny entré, en ny butik och historisk verkstad. Även våningsplanet med den medeltida kyrkosamlingen har fått ett varsamt ansiktslyft. I det nyöppnade museet kan besökarna bland annat se en ny utställning med Sösdalafynden, unika fynd av ryttarutrustning från järnåldern.

Prisat stenarbete

”DEN AMBITIÖSA moderniseringen av Nationalmuseum är ett paradexempel på stenens förmåga att lösa upp gränser mellan epoker och foga samman visioner för varje tid. Det är förnyelse med förankring i historien och ett samtida kliv in i framtiden där dörren alltid står öppen och är varmt välkomnande.”

Så lyder vinnarmotiveringen till Stenpriset som delas ut av Sveriges Stenindustriförbund till ett projekt där natursten används på ett estetiskt, hållbart och nyskapande sätt. I år belönas nyrenoverade Nationalmuseum och de invändiga stenarbetena som Wingårdh arkitektkontor och Wikerstål arkitekter utfört på uppdrag av Statens fastighetsverk.

MARIA UGGLA

*I den leriga jorden växer
kål i alla färger, till
exempel purpurkål.*

Smakfull TRÄDGÅRD

Ända sedan medeltiden har den feta jorden i Ulriksdal använts för odling. Nu satsar Svenska Brassierier på hållbar odling och säsongsbaserade menyer i värdshuset. Och på att lyfta fram den historiska platsen.

TEXT *Elisabet Lorenz, Werner* FOTO *Melker Dahlstrand*

Maria Hult är ansvarig trädgårdsmästare och inköpare av grönsaker på Svenska Brassierier, företaget som sedan tre år tillbaka lagt Ulriksdals värdshus till sitt innehav. De hade länge sökt efter en plats där de kunde odla sina produkter. Planer för stadsodling på taken ovanför Sturehof och Brillo hade lagts på is, men nu stod de med den sirliga punschverandan på det gamla värdshuset

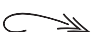
ULRIKSDALS VÄRDSHUS

Ulriksdals värdshus förste krögare Gustaf Carlsson slog upp portarna 1868. Han bekostade själv bygget av huset i schweizerstil med snickarglädje men arrenderade verksamheten. På 1740-talet tillkom Ottilielund, Ulriksdals andra värdshus, och sedan har flera krogar kommit till och försvunnit.

bakom sig och en dryg hektar odlingsbar mark fram till vattnet nedanför sig.

Statens fastighetsverk sa ja, och de plöjde upp marken direkt för att vara redo för sådd när våren kom. I år är halva ytan odlad. Jorden är fet och härlig, säger Maria Hult, det märks att det har odlats här förr. Hon är biodynamisk trädgårdsmästare och besprutar inte odlingarna. I stället låter man olika arter växa bredvid varandra för bästa resultat och för att hålla skadedjur på avstånd.

Vi går nedför raderna av allt som växer en mycket grå morgon

Inne i det skyddande tältet växer sallad, så kallade microgreens (mikroblad), pak choi-kål och i taket chilifrukt.

Sous-chef Omar Alpo Konateh sätter kniven i svartkålen, snart hamnar den på en hungrigt väntande gästs tallrik.

”ODLINGEN STÄRKER ULRIKSDAL SOM BESÖKSMÅL”

– TRÄDGÅRDEN i Ulriksdal har använts för odling åtminstone sedan medeltiden. Den goda jordmånen och ett mildt klimat genom närheten till Edsviken ger goda förutsättningar för odling, säger Statens fastighetsverks landskapsarkitekt Rein Matson.

Ulriksdal var under ledning av Olof Rudbeck (1630–1702) ett av Sveriges stora hortikulturella centrum. Inom Ulriksdal finns flera koloniträdgårdsområden och två handelsträdgårdar. De ena, Slottsträdgården, under ledning av Bosse Rappne har anor sedan början av 1700-talet.

– Genom trädgårdsodlingen vid Ulriksdals värds hus stärks Ulriksdal som ett hortikulturellt besöksmål och platsens historiska markanvändning återupptas, säger Rein Matson.

i november. Dimman ligger tung över vattnet och man skulle kunna tro att allt skulle vara vissnat här nu, men icke. I den leriga jorden växer färgstark mangold i gult, grönt, rött och lila och tre sorters kål, grön, mörkgrön (svartkål) och lila eller purpurkål som den heter.

Här står kraftiga plantor av kronärtskocka som dessvärre inte klarade sommarens värmebölja så bra. Rad efter rad av den finaste fänkål med ljusgrön nätt dill. Pak choi-kålen ser ut att trivas i den kyliga morgonluften. I tältet borta vid hallonsnåren och bikuporna växer de allra nyaste salladsbladen och mer pak choi. I taket växer chilifrukt i gult, orange och rött.

Ute igen ser vi spår efter de rader där alla pumpor, som nu pryder trädgården omkring värds huset, har växt. Av lejongapen kan vi bara ana sommarens prakt, men ringblommorna är fortfarande i full vigör och hamnar både på bord och tallrik. Blåklinten har också några tappra överlevare, också den är ätbar. Salvian breder ut sig i flera varianter, och här ser vi även timjan, äppelmynta, citronmeliss, persilja, oregano, koriander och citronverbena.

Köksmästaren Jonathan Kasche kommer ut för att hämta

några örter till dagens lunch. Allt som lagas här har det gröna i fokus. En skördemeny med utgångspunkt från den egna trädgården finns på värds husets meny. Trädgårdsmästarna och köket diskuterar och planerar, menyerna ska följa odlingsåret. Maria Hult vill få in en hållbar flexibilitet – tänk inte en sorts bönor eller blad utan lämna öppet för det som är bäst just då. Det handlar också om vad som är ekonomiskt hållbart.

– I januari och februari är det fortfarande kul med rotfrukter. Men i mars–april–maj är det inte lätt att komma på en festmeny. I år har vi tagit höjd för det genom att lämna jordärtskockorna kvar i jorden för att kunna skörda dem den svåraste tiden. Det är förstås en liten risk att någon eller några äter upp dem underifrån, men vi chansar på att det går, berättar Maria Hult.

NU LADDAS DET för julbord på Ulriksdal, pepparkakor bakas och menyn sätts. Från köksträdgården hämtas till exempel grönkål och örter. Det räcker inte till hela behovet, men en del kommer att vara egen produktion.

– Vi tar det steg för steg. Våra bikupor täcker inte värds husets behov, men kockarna gör små honungsvaxkakor till vår ostbricka. Med tiden kanske den här verksamheten blir självförsörjande, säger Maria Hult.

– Utöver de sex får som redan håller undan sly i trädgården, kanske vi kan ha några grisar och höns... och ja. Den röda

*De sex fåren håller undan sly och annat,
det är en ursprungsras som heter Roslagsfår.
I vår hoppas Maria Hult på lamm.*

*»Vi vill lära gästerna mer
om platsen och vi vill visa
vad den smakar.«*

träden är en hållbar framtid, det är det vi satsar på. Vi vill ha fler gäster till vår verksamhet, vi vill lära dem mer om platsen de besöker och vi vill visa vad den smakar.

I DEN STORA kompostanläggningen slängs 100 liter matavfall varje dag, efter sex veckor i den roterande maskinen är det fin bördig jord. Grannen ropar om mogna äpplen, Maria Hult ska gå över och ta hand om dem, de blir must och desserter på värdshuset sedan.

– Det har varit fantastiskt med grannarnas engagemang för odlingarna säger hon. De är så intresserade och positiva, det stärker oss. I våras slängde vi ut en inbjudan på Facebook när fåren skulle klippas. Drygt 50 familjer kom och tittade. Nu planerar vi att göra konst av ullen.

Det kanske är svårt att lyfta blicken från en sådan här rätt, men visst ger det en extra dimension att faktiskt se landet maten växt i.

Maria Hult kommer att göra mycket mer för att kunna svara de gäster som vill veta varifrån maten kommer och hur den odlats. På Svenska Brassierier tittar man i sitt hållbarhetsarbete redan på var de vill vara om 30 och om 50 år. Det är en stark röd tråd de valt och den kryddas med bronsfänkål och citronverbena från Ulriksdals värdshus köksträdgård. *

UTSIKTEN: RINDÖ REDUTT

Befästning med kanonläge

FÖRSVARET AV Stockholms inlopp har historiskt sett alltid haft hög prioritet. Bara ett par kilometer utanför Vaxholm ligger Rindö redutt, omgärdad av murar, vallar och en djup grav.

Anläggningen ligger högst upp på Rindös norra udde och är en del av Vaxholms fästning. Den byggdes 1859–64 för att komplettera Vaxholms kastell i försvaret av inloppet till Stockholm via Kodjupet och norra Vaxholmsfjärden i norr. Den höga placeringen gjorde att kanonerna från redutten kunde behärska sektorn i norr och nordost bättre än de på kastellet.

Rindö redutt domineras av sin donjon – ett logement som också är inrättat för strid. Huvudfasaden ligger åt norr. Där finns också två kaponjärer, faktiskt de första

som byggdes i hela landet. En kaponjär är ett utskjutande försvarsverk från vilket man kan ge eld längs med försvarslinjen och det var typiskt för tiden att en redutt hade två kaponjärer. Längst ut i nordost, sydost och sydväst skyddar en fältvall med svårforcerade sprängstenar, ibland på högkant för att göra redutten ännu svårare att invadera.

Idag är platsen mer tillgänglig. Det går att vandra runt på området och i lokalerna har ett 20-tal konstnärer sin verksamhet. En dag i juni varje år visas fästningen för allmänheten av Vaxholms fästningsmuseum tillsammans med konstnärsföreningen Redutten.

Läs mer på www.vaxholmsfastning.se.

MIA FERNLUND

Hörnsalongen på Västerås slott. Väggspeglarna på bilden kom till i början av 1800-talet. Byggnaden har medeltida anor men omvandlades vid mitten av 1500-talet till ett kungligt slott av Gustav Vasa.

RUMFÖR ENHÖVDING

Slott, tullhus och specialdesignade villor. I städer från norr till söder tornar Sveriges länsresidens. Genom århundraden har de kulturhistoriskt viktiga byggnaderna varit centrum för representation och statens närvaro ute i landet.

*Residenset i
Härnösand är ett av
de tidigaste exemplen
på nyklassicistisk
arkitektur i Sverige.*

SVERIGES RESIDENS- BYGGNADER

Sverige har 24 residens-
byggnader – från Luleå i norr
till Malmöhus i söder.

1. Luleå
2. Umeå
3. Östersund
4. Härnösand
5. Gävle slott
6. Falun
7. Uppsala slott
8. Västerås slott
9. Tessinska palatset
10. Karlstad
11. Örebro slott
12. Nyköpingshus
13. Marieholm i Mariestad
14. Vänersborg
15. Linköpings slott
16. Visby
17. Jönköping
18. Göteborg
19. Växjö
20. Kalmar
21. Halmstad slott
22. Karlskrona
23. Kristianstad
24. Malmöhus

Sverige delades för första gången in i län genom regeringsformen 1634. Landsdelarna kallades då för hövdingedömen, var elva till antalet och skulle styras av en landshövding. Landshövdingarna plockades från samhällets övre skikt med uppdraget att representera såväl staden som kungahuset i sitt tilldelade län. I varje nytt län utsågs också en specifik byggnad till residens där landshövdingarna förväntades bo. De ursprungliga residensen var ofta slott men uppdraget var inget latmansjobb. På 1600-talet instruerades hövdingarna att varje arbetsdag infinna sig klockan åtta på tjänsterummet för att i tre timmar kunna ta emot regionens allmänhet.

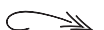
– Adelsmännen förväntades själva också möblera hela residensen. Det var viktigt att landshövdingens residens var respektabelt, säger Anders Zander, kulturarvsspecialist på Statens fastighetsverk (sfv).

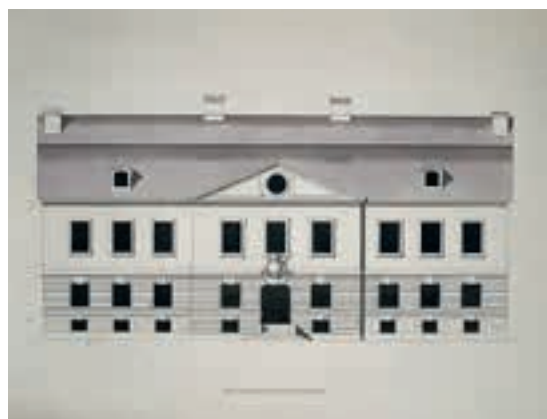
Under lång tid var standarden på länsresidensen emellertid

ett problem. Flera av de tidigare vackra slotten som utsetts till residens var i stort behov av renovering på 1600-talet. På Kalmar slotts sägs exempelvis landshövdingarna ha fört en ständig kamp mot råttor, kyla och läckande tak. Vid mitten av 1700-talet tog Carl Härleman, högste chef för den statliga byggnadsverksamheten, fram en standardritning för svenska länsresidens. Den skulle fungera som utgångspunkt vid uppförande av nya residensbyggnader i landet och gick att anpassa för olika stadsmiljöer. Att bygga nya residens var viktigt både för att lösa landshövdingarnas bostadssituation, ge länsstyrelserna ändamålsenliga lokaler och för att medlemmar ur kungahuset skulle ha någonstans att bo under sina resor i landet.

– Idag har centralvärme och elektrisk belysning kommit till. Men principen för vad residensen används till är densamma, säger Anders Zander.

Trots att landets länsresidens har olika utformning, historia och präglas av regionala förutsättningar finns också saker som förenar. Anders Zander nämner

På 1740-talet skapade arkitekten Carl Hårleman en standardritning för svenska landshövdingeresidens. Den var tänkt som en idealbyggnad för landets städer.

Residenset i Göteborg byggdes på mitten av 1600-talet och är stadens äldsta bebodda hus.

Residenset i Falun byggdes på 1790-talet. Dåtidens gustavianska stilideal präglar fasaden, väggmålningarna och möblemanget. Än idag pryds residenset av de väggmålningar Nils Asplind utförde i Louis Masreliez anda. Målningarna godkändes av Gustav III personligen.

»Det som utmärker residensen är deras komplexa inredningar med lager på lager av olika stilar.«

representationsvåningar, trädgårdar, kungliga övernattningsrum och husfruar/husföreståndare som exempel. De sistnämnda har ofta en bakgrund inom hotell- eller restaurangbranschen och ser till att det dagliga arbetet i residensen flyter på som önskat. I likhet med landshövdingarnas chaufförer har många jobbat länge på sin post.

– Husfruarna är SFV:s huvudsakliga kontakt på residensen. Det är till exempel de som rapporterar om saker i byggnaden går sönder. Jag kan inte nog understryka hur viktig den funktionen är, säger Anders Zander.

*Anders Zander, kultur-
arvsspecialist, SFV.*

SFV BLEV FÖRVALTARE av Sveriges länsresidens 1993. Seklet dessförinnan hade staten i form av Kungliga Byggnadsstyrelsen successivt tagit över ansvaret för att inreda residensens representationsvåningar. Anders Zander arbetar med landets samtliga länsresidens och i samarbete med inredningsarkitekt Sophia Hedkvist, särskilt upphandlad av SFV för uppdraget. Sedan sju år tillbaka är hon huvudansvarig för den arkitektoniska och estetiska inredningen i länsresidensen.

– Jag har alltid varit intresserad av de här miljöerna. Det som utmärker residensen är deras komplexa inredningar med lager på lager av olika stilar, säger hon.

När personer ur andra samhällsklasser än adeln började utses till landshövdingar vid 1900-talets början hade de vanligtvis inte råd att på egen hand inreda hela residens. Under 20- och 30-talet började därför staten köpa in möbler som kom att fylla länsresidensen.

Inredningen är idag en blandning mellan antikviteter och moderna möbler, införskaffade sedan ansvaret föll på staten. Samtidigt präglas residensen av förändringar och vad som varit på modet då stora renoveringar skett, exempelvis under 1990-talet.

– Jag tycker att det är viktigt att såhär i efterhand inte döma justeringar som andra arkitekter gjort innan. Allt är präglat av sin tid. Det handlar om att förhålla sig till det som finns, säger Sophia Hedkvist.

SPARSMAKAD EMPIRESTIL I VÄXJÖ RESIDENS

RESIDENSET I VÄXJÖ ligger på den norra sidan av stadens stora torg. Byggnaden uppfördes mellan åren 1844 och 1848 och efter att Växjö drabbats av en omfattande stadsbrand och Stortorget förändrats både till form och storlek. Ritningarna på det blivande residenset gjordes av den Stockholmsfödde arkitekten Carl Gustaf Blom Carlsson. Ett av Blom Carlssons signum var en sparsmakad empirestil, vilket syns på residenset i Kronobergs centralort. Residenset i Växjö är byggt i tegel, två våningar högt och

med ett sadeltak. Troligtvis var den ursprungliga färgen i likhet med idag gul, men byggnaden har även varit röd under 1900-talet. Den förste landshövdingen som flyttade in i residenset var greve Carl Mörner. Han satt på sin post i hela 36 år. Residensets trädgård anlades av Gunnar Wennerberg som var landshövding i länet 1875–1888. Längden på representationsvåningen är 46 meter och i de olika rummen finns föremål från länets olika glasverk. Sedan 1935 är residenset i Växjö ett statligt byggnadsminne.

Residenset i Växjö uppfördes i två våningar med putsat tegel och sadeltak. Byggnadsstilen kallas för senempire.

»När man går igenom ett residens ska man få en känsla av att det hänger ihop och att rummen har en röd tråd.«

Vid de senaste renoveringarna på 90-talet var den gustavianska stilen modern. Fällbord och stilren interiör kom därför att dominera residensen. Sophia Hedkvist beskriver den stora utmaningen i sitt arbete som att få rummen att kännas som en helhet.

– När man går igenom ett residens ska man få en känsla av att det hänger ihop och att rummen har en röd tråd. Jag strävar efter att skapa en harmoni, att besökare inte ska tänka på att jag till exempel bytt klädsel på en möbel, säger hon.

RESIDENSEN ÄR INGA museala miljöer utan till för att användas. Vad Sophia Hedkvist får ändra i egenskap av inredningsarkitekt skiljer sig emellertid från residens till residens. Även olika rum i samma residens kan ha olika bevarandegrad. Ibland är det enda hon gör att laga eller byta ut gardiner. Men det kan vara nog så komplicerat. Sophia Hedkvist berättar

om uppgiften att förse ett enda rum på residenset i Västerås med nya gardiner.

– Det är ett av mina svåraste uppdrag hittills. Efter en renovering i början av 2000-talet hade i stort sett alla rum förlorat sina gardiner. På så sätt hade jag ingenting att luta mig mot eller förhålla mig till, säger hon.

Sophia Hedkvist lyfter gärna in färg i residensens rum men har hela tiden i bakhuvudet att miljöerna inte får förvanskas. Under historiens gång har många av residensen genomgått hårda renoveringar som har satt sina spår. Exempelvis har golv har slipats för många gånger, lackats med moderna produkter och till följd av det blivit missfärgat.

Nyckeln till att som inredningsarkitekt göra ett bra

Vid en ombyggnation 1922 fick en äldre glasveranda ge plats för den nuvarande entrén till Luleås residens.

På grund av eftersatt underhåll genomfördes på 1990-talet en totalrenovering av representationsvåningen i Luleå.

TRÄRESIDENS I NORR

RESIDENSET I LULEÅ är Sveriges nordligaste länsresidens och även det enda uppfört i trä. Residenset började byggas 1852, fyra decennier efter att Norrbotten brutit sig loss från Västerbotten och bildat ett eget län. Arkitekten bakom bygget var Ludvig Hawerman, född i Karlskrona och anställd vid Överintendentsämbetet. Att residenset byggdes i trä var ett undantag; i regel skulle alla viktiga statliga byggnader vara uppförda i sten. Skälet till undantaget var att den dåvarande landshövdingen Åkerhielm ställde sig tveksam till om ett hus i sten skulle vara tjänligt som bostad med tanke på Luleås karga klimat. Dessutom var de ansvariga osäkra på om det gick att hitta tillräckligt många duktiga murare i trakterna, där trä var det dominerande byggnadsmaterialet. Residenset uppfördes i två våningar av liggande timmer, kläddes med locklistpanel och dekorerades med lokaltillverkade snickeridetaljer. Exteriören är ett exempel på så kallad schweizerstil som började bli populärt i Sverige vid mitten av 1800-talet.

Residenset i Vänersborg stod färdigt 1690 och huvudbyggnaden klarade sig undan en förödande stadsbrand 1834. 1905 drogs elektricitet in i residenset och 1922 fick byggnaden centralvärme.

Slottet i Halmstad kallas "Det store nye hus" och var en gång den danske kungen Kristian IV:s lustslott.

Residenset i Visby har byggts om och till flera gånger. Sedan 1935 är det statligt byggnadsminne.

*»Behovet av att ha viktiga möten har alltid funnits.
Det är därför jag tror att de här miljöerna finns kvar.«*

jobb på residensen menar hon är kunskap i arkitekturhistoria. Då kan hon bättre läsa av inredningen och vad äldre tider i sin tur tagit intryck av. Som inredningsarkitekt finns både ramar och många faktorer att ta hänsyn till.

– När residens ska inredas finns så många behov. Jag kan inte byta ut allting. Det gäller att ha en dialog med inredningen och det som präglat slottet, säger Sophia Hedkvist.

Både hon och Anders Zander är överens om att Sveriges länsresidens än idag är aktuella och väl fyller sin funktion.

– Behovet av att ha viktiga möten har alltid funnits. Det är därför jag tror att de här miljöerna finns kvar, det betyder något, säger Sophia Hedkvist.

Hon nämner Uppsala slott som exempel, ett residens som ofta används i representativa sammanhang av staten. Arrangörerna har många moderna lokaler att tillgå men väljer ändå att samlas på slottet. Till skillnad mot

1600-talet uppskattas byggnaderna idag även av de landshövdingar som bor i residensen.

– När jag träffar landshövdingar ute i landet tycker nästan alla att just deras residens är det finaste, berättar Anders Zander.

ALLA LANDETS RESIDENS är kulturhistoriskt skyddade och under årens lopp har endast ett officiellt avvecklats: Kristianstads residens, till följd av att Malmö och Kristianstads län slogs ihop i slutet av 1990-talet. Anders Zander ser problem med framtida planer på att slå ihop dagens län till större regioner.

– Då skulle vi missa en stor del av poängen med residensen. Det skulle bli längre mellan boende och landshövding. De allra flesta vill ju att folk i deras län ska ha en närhet till residenset, säger han.

Anders Zander betonar också vikten av kompetens och kontinuitet i uppdraget att förvalta det statliga kulturarvet. Och arbetet fortsätter: 400 år efter att residensen först inrättades utgör de än idag ett lokalt nav för staten ute i landet. *

Den stilfulla mattan är designad av Carita Kull 2004.

RESIDENS MED ANOR FRÅN 1100-TALET

SLOTTET I LINKÖPING har anor från 1100-talet och kallades under hela medeltiden för Linköpings gård. De äldsta delarna av fastigheten är en kalkstensköllare och en större representationsbyggnad, båda inbyggda i slottets västra länga. Genom århundradena gjorde de katolska biskopar som huserade i slottet ombyggnationer av fastigheten. Linköpings slott har också stått i centrum för svensk realpolitik, till exempel vid riksdagen år 1600, då flera riksråd som motsatte sig hertig Karl anklagades för förräderi. Anklagelserna ledde till en omtalad rättegång i slottet och resulterade i Linköpings blodbad. Linköpings slott utsågs till residens i samband med regeringsformen 1634. Själva slottet utgjorde då länsstyrelsens lokaler medan landshövdingen bodde i en timmerbyggnad på den yttre borggården. Slottet förföll emellertid under 1600-talet och först i slutet av 1700-talet ändrade det skepnad till ståndsmässig bostad för landshövdingen. I slutet av 1990-talet återställdes den ursprungliga rumsindelningen på slottet och ett Slotts- och domkyrkomuseum inrättades.

Grönt ljus för skogsbruket

SOLLJUSET SILAR IN över tallarna i det höstfärgade landskapet. Karina Seeberg Kitnaes, revisor från företaget Orbicon/Soil Association, och skogsvaktaren Johan Hellman vandrar igenom några av Statens fastighetsverks marker runt Jokkmokk. Under tre dagar i mitten av september kvalitets-säkrades de här skogarna i nordvästra Sverige. Karina Seeberg Kitnaes besökte åtgärdsområdena och undersökte all dokumentation. Statens fastighetsverk klarade då nålsögat för miljöcertifikatet Forest Stewardship Council®.

FSC® är en internationell medlemsorganisation som arbetar för att världens skogar ska brukas ansvarsfullt. Ett FSC®-certifierat skogsbruk ger ekonomisk avkastning, men tar också hänsyn till miljövärden och sociala förhållanden. Biologisk mångfald, ekologiskt värdefulla miljöer och kulturminnen skyddas.

Totalt förvaltar Statens fastighetsverk 6,5 miljoner hektar mark, varav skogsbruk bedrivs på cirka 250 000 hektar.

LARS LODIN

Helgopriset 2018

GÖTEBORGS RÅDHUS

*En ikonisk byggnad har rustats för framtiden.
Göteborgs rådhus har tilldelats Statens fastighetsverks
Helgopriset 2018 för den minutiösa restaureringen.
Rådhuset har fått nytt liv samtidigt som de arki-
tektioniska värdena är bevarade.*

TEXT Johan Wickström FOTO Krister Engström

Stora hallen är Rådhusets centrala rum, som domineras av ljus och mjukt rundade väggpaneler i olika träslag. Här har alla ytor lagats och rengjorts. Både möbler och mattor är ursprungligen specialritade för huset. Originalmöblerna har renoverats och kompletterats med ny inredning. Mattorna har nytillverkats med inspiration av skisser och gamla foton.

Den spiralformade trappan med sin droppformade plattå är ett karaktäristiskt inslag i huset. Här har arkitekterna satt en varningsskylt och kunnat bevara de unika dragen, till exempel de lite låga trappräckena.

Träpanel i Asplundsalen.

Många möbler i huset är specialritade av Asplund för ändamålet.

När Gunnar Asplunds tillbyggnad av Göteborgs rådhus invigdes i december 1937 var det slutpunkten på en 50-årig debatt, den så kallade Rådhusfrågan. Sedan 1886 hade stadens politiker stött och blött denna om- och tillbyggnad av huset, vars grundstomme ritats av Nicodemus Tessin d.ä. Alternativen var otaliga, och den unge Gunnar Asplund vann den utlysta arkitekttävlingen redan 1913 med ett helt annat förslag. Men det blev många turer därefter innan alla parter var nöjda.

Reaktionerna var blandade när den nya tillbyggnaden var på plats. Många av de stora dagstidningarna var extremt kritiska. Så småningom etablerades dock en ny syn och idag är det en av Göteborgs mest ikoniska byggnader.

Tillbyggnaden ritades för att inrymma Göteborgs tingsrätt, som använde fastigheten fram till 2010. Därefter stod huset

tomt i ett par år innan det beslutades att stadens kommunala ledning och de politiska partierna skulle flytta in, temporärt. Uppdraget att rita om byggnaden gick till GAJD arkitekter 2010, under ledning av Caroline Losman och Mikael Nädele.

– Det här har i första hand inte varit ett restaureringsprojekt, utan målet var att huset skulle återanvändas på ett bra sätt. Det handlade både om en hyresgästanpassning och en modernisering av de tekniska installationerna. Samtidigt fick de unika kulturhistoriska värdena inte gå förlorade, säger Mikael Nädele.

ATT HANTERA DESSA olika mål var en stor utmaning för arkitekterna. Men de gick noggrant tillväga: genomförde inledningsvis en kulturhistorisk värdebeskrivning och satte sig in i Asplunds övriga verk. Även Asplunds egen strategi blev vägledande, det vill säga att varje tid ska ge sin prägel åt en byggnad.

Resultatet har blivit en byggnad i delvis ny skrud där varje detalj har gått igenom, både i det lilla och det stora. Den 15

Sjöfartssalens förrum har fått ny inredning och gjorts om till pausrum med punktbelysning.

I kontorsdelen har glaspartier återställts mot rådhusgården.

JURYNS MOTIVERING

”Här har man hittat rätt användning av ett tomställt hus. En användning som förstår att använda huset både funktionellt och som märkesbyggnad. Djupa studier av byggnadens historia och sammanhang föregick och kunde tillämpas vid restaureringsarbetet. Kunskap är grunden för all byggnadsvård. I alla tusentals delbeslut som krävs i en restaurering

krävs samarbete och en tydlig prioritering. Och inte minst förmågan att kunna låta bli att göra för mycket. Allt detta är föredömligt löst i restaureringen av Göteborgs rådhus. Arkitekterna har skickligt genomfört detta projekt och återgett Göteborgs internationellt mest kända byggnad dess storhet och intimitet. Värdig både Tessin och Asplund.”

november fick GAJD ta emot Statens fastighetsverks Helgopris för sitt restaureringsarbete (se sid 29). Juryn lyfte bland annat fram ”betydelsen av de djupa studierna av byggnadens historia och sammanhang” och skriver vidare att arkitekterna ”återgett Göteborgs internationellt mest kända byggnad dess storhet och intimitet. Värdig både Tessin och Asplund.”

DEN STORSLAGNA RÅDHUSHALLEN är det centrala och unika rum som dominerar tillbyggnaden. Rummet flödar av ljus och rymd med långa och svepande linjer i träpanelen. Här har alla ytor lagats och rengjorts, både trä, puts och marmor. Den inglasade hissen har frigjorts från 40-talets vaktkur och en ny tillgänglighetsanpassad sidoentré har byggts ut.

Rådhushallen har en inbyggd värme i rummet med sitt ljus- och formspel. Asplund ville få besökarna att komma ifrån det stela och stränga uttrycket i formen. Här skulle människor kunna släppa på ”sin oro och ångslan”.

De varma och mjuka linjerna går igenom i trappdetaljer, i de specialritade möblerna som fortfarande står kvar och i de subtila armaturlösningarna. Ner i minsta detalj finns en genomgående tanke som lyser igenom. Men för arkitekterna kunde det ofta bli svåra avvägningar mellan att modernisera och värna kulturarvet. Hur gör man till exempel med den unika spiraltrappan med för låga räcken och för långt mellan spjalorna jämfört med dagens krav? Lösningen: en varnings-skylt med hänvisning till andra trappor i lokalen.

FÖR GAJD:S DEL var det med respekt och vördnad man satte igång arbetet.

– Det första vi gjorde var att sätta ihop en referensgrupp med representanter från bland annat staden, tillsynsmyndigheterna, länsstyrelsen och fastighetsägaren. Den här gruppen kunde vi kalla samman för att diskutera alla olika moment i restaureringen, säger Mikael Nädele.

»Arkitekterna har återgett Göteborgs internationellt mest kända byggnad dess storhet och intimitet.«

Referensgruppen har varit en viktig del i arbetet och har kunnat kallas in när det uppstått svåra avvägningsfrågor. Till exempel kring fasaden, den mest tydliga förändringen av huset.

Asplunds ambition var att se hela fasaden som en komposition. Med olika närliggande kulörer och fogen emellan skulle byggnaderna hållas isär samtidigt som det skulle bli ett gemensamt uttryck.

– Vi hittade ursprungsfärgen i botten när vi började med fasadrenoveringen. Därefter gjorde vi en grundlig färganalys och återgick till det ursprungliga kulörvalet efter diskussioner med referensgruppen. Fasaden har ju haft många olika färguttryck under årens lopp, konstaterar Mikael Nädele.

GENOM DEN INTERIÖRA restaureringen har den nya och gamla delen smält samman ytterligare, bland annat genom inglasade valvöppningar på entréplan. På så sätt har huset blivit både mer tillgängligt och funktionellt anpassat. En annan

Efter noggranna analyser och undersökningar byttes fasadfärgen till en mer ursprunglig kulör. Tillbyggnaden har bytt färg ungefär vart 25:e år.

viktig förändring är att alla synliga ledningar bytts ut och byggts in bakom panel eller i undertak. Precis som det såg ut 1937. Efter det har nya installationer förvanskats det ursprungliga utseendet.

PÅ DE ÖVRE kontorsvåningarna har man kunnat göra mer tydliga förändringar för att göra lokalerna mer funktionella. Asplund

beskrev plan fyra som en renodlad kontorsvåning med ett genomgående korridorsystem som förband det gamla huset med det nya. Så fungerar det även efter ombyggnaden. Vissa rumstorlekar och funktioner har anpassats.

– Från början var tanken att politikerna bara skulle sitta temporärt i den här byggnaden. Men lösningen blev så bra att de kommer vara kvar i lokalerna. Och nu efter tre år kan vi se att allt fungerar som tänkt. Det är ett kvitto på att vi lyckats, säger Caroline Losman.

Nu kan Rådhuset fortsätta att åldras med värdighet. I takt med tidens utveckling och nya framtida krav. *

Valvöppningarna mot gården har fått nya glaspartier, vilket binder samman de båda huskropparna på ett tydligare sätt.

Hissen i hallen skär igenom byggnaden.

Den så kallade morotsmattan har tillverkats efter foton och originalsquisser av Asplund.

Glada pristagare, fr.v: Fredrik Davidsson, Higab, Mikael Nädele, GAJD, Kicki Johanson, Higab, Oliver Benkert, GAJD, samt Boel Melin på Higab.

SFV:s generaldirektör Ingrid Eiken Holmgren.

Glatt samspråk kollegor emellan.

”Vi är stolta och glada över priset”

Det blev GAJD arkitekter och beställaren Higab som vann Helgopriset 2018 för ombyggnaden av Göteborgs rådhus. Priset delades ut på Moderna Museet under ett välbesökt seminarium.

TEXT Johan Wickström FOTO Mikael Gustavsen

Det var en överraskad vinnarskara som steg upp på Moderna Museets scen den 15 november för att ta emot årets Helgopris av Staten fastighetsverks generaldirektör Ingrid Eiken Holmgren. I konkurrens med Nationalmuseum, Gunnebo slott, Kulturhuset Trappan och Värtaverken vann GAJD arkitekter för sin omsorgsfulla restaurering av Göteborgs rådhus.

– DET HÄR känns fantastiskt kul, men jag trodde faktiskt inte att vi skulle vinna eftersom vi tävlade mot Nationalmuseum, sa Mikael Nädele som tog emot plaketten och prissumman 150 000 kronor tillsammans med kollegan Oliver Benkert.

Med på scenen fanns även ett par representanter från byggherren Higab.

– Vi är stolta och glada över priset. Vår vision är att levandegöra byggnader, och nu har vi tillsammans med GAJD arkitekter gjort en insats för framtida generationer, sa Fredrik Davidsson, fastighetsutvecklingschef på Higab.

HELGOPRISET DELAS UT för bästa restaurering eller komplettering av ett äldre byggnadsverk och har delats ut sex gånger sedan 1996. Till årets tävling inkom 31 bidrag. Juryn har tittat på 15 av dessa och valde ut 5 till finalen.

– Caroline Losman och Mikael Nädele har i arbetet med Göteborgs rådhus hittat en perfekt balans för att lösa funktion och moderna krav samtidigt som den arkitektoniska helheten är bevarad, sa Ingrid Eiken Holmgren.

Cirka 300 personer var med på pris-seminariet som också inkluderade ett par

föredrag med bäring på arkitekturens roll i förhållande till kulturarvet. ArkDes överintendent Kieran Long lyfte fram tre spännande bostadsprojekt från London med nyskapande byggnader som på olika subtila sätt lyfte in historiska komponenter.

PÅ PLATS FANNS även SFV:s franske motsvarighet Philippe Bélaval, chef för Centre des monuments nationaux (CMN). Han berättade bland annat om nya former för att minska gapet mellan besökare och de historiska fastigheterna, bland annat genom digital teknik som augmented reality och hologram.

– Vi försöker få våra medborgare att inse att vårt historiska arv inte är en kostnad utan en tillgång som kan användas när vi bygger vår framtid, sa Philippe Bélaval.

Dagen avslutades med trivsamt mingel. *

För knappt 700 år sedan, närmare bestämt år 1319, genomfördes Sveriges första riksmöte. På Mora sten utanför Uppsala tog då den nya kungen Magnus Eriksson emot folkets jubel. Den sägenomspunna platsen var central i det medeltida Sverige. Och några av stenarna kan vi beskåda än idag.

TEXT *Thorsten Sandberg* ILLUSTRATION *Fredrik Tjernström*

Anekdoten: Riksmötet vid Mora sten

ÄNTLIGEN STOD HAN på Mora sten där ute på ängen en bit söder om Uppsala. Antagligen upplyft av starka stormannahänder eftersom han bara var tre år gammal. Han hette Magnus Eriksson och var son till den svenske hertigen Erik Magnusson och den norska prinsessan Ingeborg Håkonsdotter.

Från sin position uppe på stenen tog lille Magnus emot hyllningarna från den församlade menigheten. Den svenska eliten av hovmän, riddare och klerker trängdes runt stenen. Runtom fladdrade fanor, vinden lekte i stridshästarnas schabrak, folket sorlade.

Men i församlingen fanns också många bönder. Fyra från varje härad i riket, har det berättats. Därför kan kungavalet av

Magnus Eriksson på Mora äng i juli 1319 också betraktas som landets första kända riksmöte.

Från och med nu var Magnus Eriksson även kung av Sverige. När han stod där på Mora sten var han redan kung av Norge efter sin morfar Håkon Magnusson. Att den treåriga gossen samtidigt satt på två tronstolar möjliggjordes av det unionsavtal som upprättades i samband med kungavalet.

HYLLNINGEN AV KUNG Magnus Eriksson blev inledningen på den längsta regeringstiden för en svensk kung genom tiderna – 45 år. Rekordet stod sig i mer än sex sekler, och slogs först 2018 av Carl XVI Gustaf.

Kungavalet 1319 följde en lång tradition med rötterna i

förflutenhetens dunkel. Man tror att de gamla uppländska folklanden Tiundaland och Attundaland under tidig medeltid enats om att hålla ett gemensamt kungaval på Mora äng, som ligger precis på gränsen mellan de båda landskapen.

Mora äng hade dock legat i träda under de tronföljarval som föregick 1319 års kungahyllning av Magnus Eriksson. Valen 1284 och 1304 genomfördes på andra platser i landet, i östgötska Skänninge respektive Fagradal i Västergötland. Men dessa platser ansågs inte ha legal giltighet.

Den lagliga platsen för valet av svensk kung var Mora äng. Det fastslogs i medeltida landskapslagar, till exempel i Södermannalagen och i Konungavalsstadgan i Västgötalagen.

NÄR LILLE MAGNUS Eriks-
son befann sig uppe på Mora sten hade han sannolikt vaga begrepp om att hans egen farfar och namne stått på samma sten ungefär fyra decennier tidigare.

Farfar hette Magnus Birgersson, sedermera känd som Magnus Ladulås, och han valdes till kung på Mora äng 1275. Valet av honom var det första kungavalet på denna plats som finns belagt i de skriftliga källorna.

Erikskrönikan berör händelsen lite korthugget: Tha waldo the widh morasteen konung magnwss hans [Valdemars] yngre broder han war en milder konunger ok goder.

Bakgrunden till kungahyllningen av Magnus Birgersson var slaget vid Hova i Tiveden samma år. Här besegrade bröderna hertig Magnus och hertig Erik i en gemensam krigs- ansträngning storebror kung Valdemar Birgersson. Segern vid

Hova ledde till att Valdemar flydde till Norge, och att Magnus Birgersson tog över kronan i samband med hyllningen vid Mora sten.

Magnus Eriksson regerade från 1319 till dess han avsattes 1364. Detta år samlades man åter på Mora äng och beslutade att välja Albrekt av Mecklenburg till Magnus efterträdare på den svenska tronen. Denna händelse finns också belagd i det skriftliga källmaterialet liksom ytterligare fyra kungaval på

Mora äng under 1300- och 1400- talet, varav den siste i raden var Kristian I som hyllades 1457.

STENEN FRÅN VALET av Karl Knutsson 1448 finns fortfarande kvar och förvaras tillsammans med andra "Mora stenar" i

ett speciellt hus som byggdes 1770. Var den ursprungliga Mora sten finns är okänt, det vill säga stenblocket där lille Magnus Eriksson hyllades som kung 1319.

Enligt en legend skulle Sten Sture den yngre kring 1515 ha gömt Mora sten. Detta för att hindra den danske kungen Kristian II från att erövra svenska kronan och på Mora äng legitimera sitt innehav. Kristian II, sonson till Kristian I som kröntes på stenen 1457, blev ändå kung till slut – med eller utan Mora sten. *

KÄLLOR: "Den svenska historien" (1966); "Erikskrönikan" (Projekt Runeberg); Carl Grimberg "Svenska folkets underbara öden" (band 1, 1924); Jan Liedgren "Mora sten" (Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, 1966).

»Platsen för valet av svensk kung slogs fast i medeltida landskapslagar.«

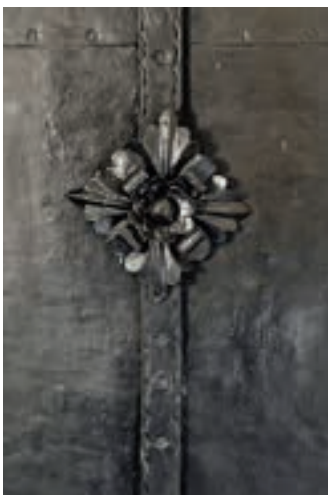
Adelcrantz egen ROKOKOPÄRLA

Det är få förunnat att besöka Adelcrantzska palatset, i hjärtat av regeringskvarteret Björnen i Stockholm. Kulturvärden passade därför på att dokumentera i samband med renoveringen. Följ med in i byggnaden, som klarat både 1750-talets bränder och 1960-talets rivningsvåg.

FOTO Anders Fredriksén, Nina Broberg

Adelcrantzska palatset är ett av de bäst bevarade palatsen i Stockholm från mitten av 1700-talet. De rika rokokointeriörerna med bemålade stucklister och förgyllda träsniderier har få motsvarigheter i Sverige, förutom i kungliga inredningar. Byggnaden ritades och byggdes av arkitekten Carl Fredrik Adelcrantz (1716–1796), som också bodde i huset fram till sin död.

*”Adelcrantzska förmaket” i bostads-
våningen återfick sina fantastiska
1700-talspaneler 1980. De hade
sedan 1908 varit utställda på
Nordiska museet. Flera delar nytill-
verkades 1980 och kakelugnen som
sattes upp är deponerad av Stads-
museet. Det är fortfarande oklart
när den lite märkliga färgsättningen
gjordes. Nu har panelerna lagats
och retuscherats av konservator.
Taket har målats med limfärg på
traditionellt vis.*

*Fasaden har i stort sett bevarat
sitt utseende sedan huset byggdes.
Stuckatur och listverk är de
ursprungliga. Efter rivningarna i
Klarakvarteren är Adelcrantzska
en av få byggnader som är kvar från
denna period. På så sätt är detta en
viktig länk för att förstå historien
bakom kvarteret Björnen.*

*Carl Fredrik Adelcrantz var en av
sin tids mest betydande arkitekter
och konstpersonligheter. Han ritade
bland annat Kina slott och ledde
under en period arbetet med Stock-
holms slott. Det är inte otroligt att
de hantverkare som byggde det här
huset också deltog i slottsbygget.
Kvaliteten är enastående. Över
dörren, som leder in till Adelcrantz
bostad, visar den skulpterade ut-
rullade ritningen, paletten, vinkel-
haken, passaren och linjalen att en
arkitekt och konstnär bott här.*

Stentrappor och smidesräcken är till stora delar intakta från 1760-talet. Här rör man sig fortfarande genom byggnaden som det ursprungligen var tänkt. 1770 bodde 47 personer i huset inklusive Adelcrantz. Av dem var 15 adliga och de hade en tjänstestab på 32 personer.

1918 köpte Kungliga Vattenfallsstyrelsen palatset som då var i ett nedgången skick efter många decenniers förfall. Tio år senare, 1928, genomförde det statliga energibolaget en omfattande ombyggnad och renovering som syns i många detaljer, till exempel i dörrhandtagens dekorativa utformning som fiskar. Vattentemat återkom också i nymålade dörröverstycken med vattenkraftverk som motiv.

Rokokons former, utförda i samma kvalitet som på Stockholms slott, förgyller en sängalkov i Adelcrantzska palatset.

Ombyggnaden på 1920-talet omvandlade vissa kammare till korridorer. Dessa fick sekundär karaktär med enklare ytskikt. De el- och ventilationsdragningar som genom åren förlagts i dessa rum har i den nu avslutade renoveringen dolts och passagerna har återfått mer av sin tidigare rumskänsla. De nya parkettgolven, lagda i mönster som funnits i huset på 1700-talet, bidrar starkt till detta.

Genom en färgundersökning upptäcktes att en av salarnas paneler ursprungligen varit marmoreringsmålade. För att få tillbaka rummets dignitet har den nu på nytt marmorats i linoljefärg. Det dekorativa ventilationsgallret från 1920-talet används till den nya ventilationsanläggningen.

[Läs mer om renoveringen av regeringskvarteret Björnen i Kulturvärden 3/2018.](#)

FOTO BJÖRN MAGNUSON

Från krut till konstarkipelag

I KARLSKRONA DRIVER kommunen ett projekt för att göra de tre öarna Basareholmen, Koholmen och Mjölmarholmen till ett sammanhängande besöksmål – Karlskrona kulturarkipelag – med konst, hållbarhet och innovation som tema. Med i projektet är även Statens fastighetsverk och lokala näringslivsaktörer.

Ön, som har ett förflutet som försvarsmaktens ammunitionstillverkning och förvaring, är i nuläget kontaminerat av bland annat bly och arsenik. I projektet ingår att hitta lösningar för att avgöra graden av förgiftning och sanera marken.

– Det är ett väldigt intressant projekt, där även Basareholmens markproblem, efter en grundlig sanering, kan bli en del av besöksupplevelsen, säger Marlene Bergström, förvaltare vid Statens fastighetsverk.

FOTO SFV

KASERNEN ÅTERSTÄLLS EFTER BRANDEN

DEN 21 SEPTEMBER 2016 förstördes delar av Båtsmanskasernen, också kallad Kasern II, på Skeppsholmen i Stockholm av en brand och stora delar vattenskadades. Nu börjar återställandet av kasernen, som uppfördes 1817–19 för inkvartering av båtsmän. Renoveringen som görs med traditionella metoder och materialval pågår till februari 2022.

FOTO SFV

NATURNÄRA JOBB I BOGESUNDSLANDET

I BOGESUNDSLANDETS naturreservat har en nio hektar stor hagmark med bland annat gammelekar återställt efter röjning av ungskog. Det är SFV som med hjälp av Skogsstyrelsens Naturnära jobb genomfört arbetet. Naturnära jobb är ett samarbete mellan Arbetsförmedlingen och Skogsstyrelsen, som ger nyanlända svenskar och långtidsarbetslösa en utbildningschans.

FOTO ÅKE E:SON LINDMAN

NYA SPELPLANER I SÖDRA BANKOHUSET

NU HAR SFV:S gamla huvudkontor Södra Bankohuset i Gamla stan fått nya hyresgäster. Det är det nystartade spelbolaget Embark Studios som flyttar in i de anrika riksbankslokalerna från 1600-talet. Embark Studios kommer att hyra hela huset, 3 500 kvadratmeter.

– Det känns roligt att avtalet är klart. Företaget vill också ta tillvara byggnadens kulturvärden och ser möjligheter i att visualisera dem i den digitala världen, säger Ulrika Nylander, fastighetschef på SFV.

100 000

KILOWATTIMMAR PER ÅR producerar solcellsanläggningen på svenska ambassaden i Lusaka, Zambia. Det motsvarar 60 procent av ambassadens hela behov.

VÄRDIG ANDRAPLATS PÅ PUBLISHINGGALAN

DET BLEV EN andraplats för Kulturvärden i kampen om Publishingpriset 2018 i kategorin Verksamhetstidningar. Vann gjorde Funktion i fokus från Stockholms läns landsting.

– Retligt att komma tvåa, men det var en värdig vinnare.

Att bli nominerade för åttonde året i rad är en seger i sig och visar att Kulturvärden fortsätter att hålla god kvalitet, säger Mia Fernlund, chefredaktör.

Konsten att utveckla fastigheter

I år färdigställer Statens fastighetsverk ett par av våra största projekt hittills. Bara renoveringen av Nationalmuseum har totalt sysselsatt över 3 000 personer någon gång under projektets gång. De representerar i sin tur över 50 yrkesgrupper, från miljösamordnare till sadelmakare.

Samtliga har varit nödvändiga för att genomföra projektet. Men allt detta ska hållas samman. För oss som har haft möjlighet att följa arbetet sedan starten för tio år sedan är det fullt möjligt att följa den röda tråden från de första utredningarna till det genomförda resultatet. Det kräver en närvaro från oss som byggherre att ta ansvar för projektets alla skeden och för att balansera spänningsfältet mellan tid, resurser och kvalitet – något som kräver ständiga avväganden, vägval och kompromisser.

UTÖVER SITT förvaltande uppdrag har SFV uppdraget att utveckla fastigheterna, både för att underhålla dem men också för att anpassa dem till brukarnas behov och till dagens krav på till exempel tillgänglighet eller energiförbrukning. Detta sker vanligtvis i projektform, vilket innebär att SFV inte bara är förvaltare utan även byggherre.

Men vad är en byggherre? Ordet är kopplat till det ansvar det är att driva byggprojekt i relation till lagar, regler och föreskrifter. Låter det tråkigt? Nej – det är tvärtom en fantastiskt spännande verksamhet där man följer projekt från att idéerna tar form tills att byggnaderna åter står färdiga att tas i bruk.

Ordet byggherre är i sin ålderdomlighet lite mystiskt. "Att vara herre" över någonting är ett uttryck som sällan används längre. Ordet antyder också att herren skulle vara en viss person. Det avslöjar inte den kompetensbredd som krävs för att driva projekt idag. Byggherren är en hel organisation.

FOTO URBAN JÖREN

»Vi balanserar mellan tid, resurser och kvalitet.«

Vad krävs då av en byggherreorganisation? Det tar tid att inte bara bygga projekt utan också att bygga upp dem på ett kvalitetssäkrat sätt: inhämta hyresgästens program, ställa tekniska krav, säkra finansieringen, göra underlag för ansökningar om olika lov och tillstånd, ta fram kalkyler, göra upphandlingsstrategier och skriva avtal. Inom SFV finns en rad specialister för att fylla dessa funktioner. De täcker in kunskap om allt från plan- och bygglagen till kännedom om olika entreprenadformer, energifrågor och kulturarv.

MEN DE ALLRA flesta som arbetar i våra projekt är externt anlitade konsulter och entreprenörer. Den verksamheten sysselsätter långt fler personer än vad SFV själva har anställda. Centralt för byggherren är att kunna styra dessa komplexa processer och bygga upp fungerande organisationer för varje projekt. Här har vi de interna projektledarna och projektcheferna. De strategiska besluten lyfts i styrgrupper där den formella beställaren, projekt-

ägaren, är ordförande.

Den 13 oktober öppnade Nationalmuseum portarna för allmänheten, och projektet lämnas nu över till SFV:s förvaltning för drift och injustering av alla system. Oftast är det dessa stora projekt som syns utåt för gemene man, som fasadrenoveringen av Stockholms slott eller tillbyggnaden av Skissernas museum i Lund. Men basen i vår verksamhet är de små och medelstora projekten, hyresgäst Anpassningar och underhållsarbeten. SFV har över 200 projekt som alla är större än två miljoner kronor. Det säger en del om omfattningen och bredden i vårt komplexa uppdrag.

TORUN HAMMAR, *enbetschef, projektledning*

Prenumerera på Kulturvärden eller ändra din prenumerationsadress:

www.kulturvarden.prenservice.se eller ring 0770-457 152.

Mot en expeditions- och portoavgift på 180 kronor

får du fyra nummer av Kulturvärden.

BESÖKSMÅL ATT HYRA: Nya Älvsborgs fästning, Göteborg

Vi har platsen, har du drivet?
Statens fastighetsverk
söker ny hyresgäst som vill
hyra hela fästningsön och
driva ett av västkustens
mest attraktiva besöksmål.

Nya Älvsborgs fästning, byggd
1653-1677, ligger vid Göta älvs
inlopp. Här finns en spännande
historia med allt från danska
attacker på 1700-talet, fängelse
för upp till 100 fångar på 1800-
talet och förläggning under första
världskrigets mobilisering till
statligt byggnadsminne 1935.

Mer utförlig historia hittar du på
www.sfv.se. Sedan 1971 är Nya
Älvsborgs fästning ett populärt
utflyktsmål med restaurang, café,
fästningskyrka, museum och gott
om aktivitetsytor.

Fästningen består av:

- Huvudrestaurang för 110 gäster djupt ner i valven under "Kurtin 5". Köket ligger i direkt anslutning till matsalen.
- Konferensanläggning
- Sommartid finns plats för 150 gäster under Fredstaket
- Kafé i kommandantshuset
- Fästningskyrkan från tidigt 1700-tal för t.ex. bröllop, dop, konserter.
- Aktivitetsytor såsom celler, fästningsvallar och borggård.

Till fästningen hör också en hamn
för djupgående båtar och fartyg.

FÖR YTTERLIGARE INFORMATION

kontakta Thomas Andreasson,
SFV:s förvaltare. Skriv till
thomas.andreasson@sfv.se eller
ring 010-4787515.